
Атаманенко А. Рецензія на монографію: Виноградов Г. М. Давньоруська державність: теологічно-лінгвістична модель та принципи практичної реалізації. Дніпро: Аспект ПП, 2018. 372 с. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Остроп, 2019. Вип. 28. С. 159–160.

email: alla.atamanenko@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-28-159-160

Алла Атаманенко

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ:
ВИНОГРАДОВ Г. М. ДАВНЬОРУСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ:
ТЕОЛОГІЧНО-ЛІНГВІСТИЧНА МОДЕЛЬ ТА ПРИНЦИПИ
ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ. ДНІПРО: АСПЕКТ ПП, 2018. 372 С.**

Монографія Геннадія Виноградова об'єднує тематичний вміст низки публікацій автора, чого він не приховує і відверто про це заявляє, за останні майже два десятиліття, що є поширеним трендом переважно серед науковців-гуманітаріїв. Таку форму популяризації власних ідей слід визнати виправданою, оскільки більшість статей чи матеріалів і тез конференцій зосереджуються в збірках, доступних порівняно вузькому колу фахівців, тому компактне, під однією обкладинкою, зосередження авторського доробку є, поряд, зрозуміло, з різноманітними сучасними цифровими можливостями, доволі ефективною формою акумуляції, збереження та трансформації інформації з метою доведення до уваги зацікавлених читачів.

Зміст монографії відрізняється надзвичайно складною концептуальною багатшаровістю, що об'єктивно надало розвідці специфічний характер структурованої послідовності формулювання й обґрунтування авторських гіпотез з порівняно схематичним в кожному випадку необхідним джерелознавчим й історіографічним, відсилаючи потенційних читачів до літератури, зазначеної у прикінцевому списку. Така обставина, хоча і до певної міри виправдана, суттєво ускладнює знайомство зі змістом праці чи взагалі необізнаним з християнським Середньовіччям як таким і з його руським сегментом зокрема, чи навіть професійним історикам, зорієнтованим на Новий чи Новітній Час. А наближення до Середньовіччя налаштовує на обов'язкове знання хоча б основ християнського богослов'я, трьох так званих Святих Мов (єврейської, грецької і латини), а у випадку з православним слов'янським світом, ще й церковнослов'янської, при чому, якщо слідувати запропонованій стратегії монографії Г. Виноградова, не просто на рівні основних граматичних правил, а семантики і етимології, вміння виявляти додаткові інформаційні шари з їх подальшою інтерпретацією.

Монографія складається з восьми розділів, кожен з яких присвячений певному тематичному блоку, які в сукупності презентують низку гіпотез щодо інтелектуальної історії Давньої Русі переважно «домонгольської» доби; до речі, автор пропонує власне доволі оригінальне розуміння популярного останніми десятиліттями тренду інтелектуальної історії, запропонувавши взагалі спосіб розуміння християнського Середньовіччя як інтелектуального богословсько-лінгвістичного проекту й відповідної символічно-містичної моделі, складним завданням практичного втілення соціальної потенції якої переймалися протягом тисячоліття представники світської й духовної еліти. Перший розділ традиційно й у відповідності сучасним вимогам присвячений історіографічним і теоретико-методологічним аспектам інтелектуального моделювання; у другому розділі пропонується обґрунтування гіпотези щодо Давньоруської держави і державності як такої як до певної міри унікального теологічно-лінгвістичного проекту, більш-менш успішно реалізованого на основі нарративно-семіологічного конструкту, підґрунтям якого стали біблійні й так звані святоотцівські положення.

На тлі суттєвого підвищення протягом останніх двох десятиліть уваги науковців, і не тільки медієвістів, до переосмислення феномену феодалізму, про що переконливо свідчать численні ґрунтовні дослідження С. Рейнольдс, А. Герро, Л. Кухенбуха, М. Свердлова, А. Горського та ін., доволі сміливо виглядає спроба Г. Виноградова сформулювати власну гіпотезу стосовно так званої інтегральної чи синтетичної моделі феодалізму, чому присвячено і низку статей автора і, відповідно, третій розділ монографії; показово, що запропонована версія принципово протиставляється існуючим концепціям, але не заперечує їх, більш того, віддаючи належне їх праву на існування.

Чи не найоригінальнішими з запропонованих автором гіпотез ми вважаємо презентовані в четвертому розділі інтерпретації феноменів християнського місіонерства, середньовічної работоргівлі й

вірогідного конструювання кількох персонажів східнослов'янського язичницького пантеону власне християнськими місіонерами з метою «розвалу» з середини язичницького світогляду й ритуальних практик за допомогою штучно створених богів з прихованими монотеїстичними елементами; тривалі існування в Середньовіччі работоргівлі, коли католицька Західна Європа, православна Візантія і навіть ісламський світ активно вивозили живий товар переважно зі Східної Європи за умов по-блажливого ставлення і церкви, і східнослов'янських племінних вождів, Г. Виноградов намагається пояснити скоординованими й систематизованими заходами, спрямованими на кадрове забезпечення християнського (і мусульманського) місіонерства. Показово, що автор не наполягає на унікальності висунутих гіпотез, попри їх очевидну і безсумнівну сенсаційність, демонструючи усвідомлення їх умовності й необхідності подальшої розробки в історичному й лінгвістичному вимірах.

Неодноразово протягом текстуального конструювання Г. Виноградов зупиняється на такому важливому теоретико-методологічному положенні, що медієвістика як складова історичної науки має, порівняно з іншими складовими останньої, низку об'єктивних специфічних відмінностей, а саме відсутність надійної доказової бази в традиційному розумінні з причини браку або фрагментарності джерельної бази, її структурної та мовної складності, світоглядної унікальності досліджуваної епохи з відвертим пріоритетом духовного, містично-символічного над матеріальним, а все це висуває перед істориками як представниками світської науки безліч фахових вимог в царинах богослов'я, лінгвістики тощо; крім того, висновки істориків-медієвістів об'єктивно більш умовні та гіпотетичні, порівняно з висновками колег, в розпорядженні яких численні джерельні комплексні типологічно близьких епох без особливих мовних чи світоглядних перешкод.

Не оминув автор і проблему врівноваження в перспективі світської та теологічної термінології, розробки сучасних адекватних наукових понять і категорій, які б максимально точно і без смислових спотворень могли б передати зміст середньовічних топонімів, етнізмів, імен тощо, більшість з яких були штучно створені середньовічними православними й католицькими інтелектуалами за біблійними та святоотеческими взірцями.

Концептуально автор монографії рухається в руслі сучасної славістичної медієвістики, представлена іменами Олексія Толочка, Володимира Рички, Тетяни Вілкул, Ігоря Данилевського, Володимира Петрухіна, Костянтина Цукермана та інших, втім Г. Виноградов зайняв оригінальну теоретико-методологічну й прикладну позицію, яка базується на прагненні максимально збалансованого діалектичного поєднання богословських і світських, власне історичних і лінгвістичних елементів історичного пізнання.

Безсумнівно, дослідження Г. Виноградова містить кілька проблемних місць, існування яких цілком об'єктивно і пояснюється не стільки фаховою неспроможністю автора успішно долати дослідницькі труднощі, скільки свого роду приреченістю наукових праць обраного синтетичного жанру з притаманними йому масштабними проблемними часовими, територіальними і концептуальними панорамами ігнорувати чи не враховувати окремі деталі, ситуації, події чи імена. Втім розвідки на кшталт рецензованої виконують позитивну роль своєрідних «інтелектуальних провокацій», концептуально збагачуючи історичну науку, демонструючи нові міждисциплінарні зв'язки і стимулюючи налагодження інших.